

Етнологија и
антропологија:
стање и перспективе

Зборник
Етнографског института САНУ
21

ISBN 86-7587-032-9

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
Collection of Papers, Volume 21

**ETHNOLOGY AND ANTHROPOLOGY:
CONTEMPORARY STANDINGS AND
PERSPECTIVES**

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor:
Ljiljana Gavrilović

Editorial board:
Gojko Subotić, Radost Ivanova, Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Elephterios Alexakis,
Peter Slavkovsky, Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović, Mladena Prelić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of member of SASA Dimitrije Stefanović and
associate member of SASA Vojislav Stanovčić at the V session,
Department of Social Sciences SASA, Jun 14th 2005

BELGRADE 2005.

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
Зборник 21

**ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА:
СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Љиљана Гавриловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Наталија Пушкарева, Елена Узенева,
Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Софија Милорадовић, Бојан Жикић,
Јелена Чворовић, Младена Прелић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на V седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној 14. јуна 2005. године на основу реферата
академика Димитрија Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2005.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 011-636-804
eisanu@sanu.ac.yu

Рецензент:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
www.chigoja.co.yu
chigoja@eunet.yu

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије

Део радова у овом Зборнику резултат је рада на пројектима: Традиционална култура Срба – системи представа, обреда и социјалних институција (бр. 2157), Савремена сеоска култура – путеви трансформација (бр. 1868) и Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије (бр. 1644), које је у целини финансирало МНЗЖС РС.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(082)
316.7(082)
39(497)(082)
316.7(497.11)(082)

Етнологија и антропологија: стање и перспективе / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић ; уредник Љиљана Гавриловић. - Београд : Етнографски институт САНУ, 2005 (Београд, Чигоја штампа). - 287 стр. ; 24 см. - (Зборник / Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 21)

На спор. насл. стр.: *Ethnology and Anthropology: contemporary standigns and perspectives.* - Према подацима у тексту, зборник садржи радове са истоименог међународног научног скупа, одржаног у Београду децембра 2004. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз сваки рад. - *Summaries.*

ISBN 86-7587-032-9

1. Радојичић Драгана

а) Етнологија - Зборници б) Антропологија - Зборници

COBISS.SR-ID 123762444

Садржај

Summary

Уводна реч	5
<i>Драгана Радојичић</i> , Етнологија и антропологија: стање и перспективе	7
<i>Иван Ковачевић</i> , Из етнологије у антропологију (Српска етнологија у последње три деценије 1975-2005.)	11
<i>Ivan Kovačević</i> , Ethnology en Route for Anthropology Serbian Ethnology During the Past Three Decades 1975-2005	19
<i>Радост Иванова</i> , Бугарска етнологија – стање и перспективе	21
<i>Radost Ivanova</i> , Bulgarian Ethnology – Conditions and Perspectives	27
<i>Инес Прика</i> , Аутори, заступници, пресудителји – Хрватска етнологија у паралелизмима постсоцијалистичког контекста	29
<i>Ines Prica</i> , Authors, Representatives, Adjudicators: Croatian Ethnology in Post-Socialist Context	44
<i>Лидија Вујачић</i> , Етнологија и антропологија у Црној Гори – институционални и професионални оквири	45
<i>Lidija Vujačić</i> , Ethnology and Anthropology in Montenegro – Institutional and Professional Framework	53
<i>Гордана Благојевић</i> , О лаографији и антропологији у Грчкој	55
<i>Gordana Blagojević</i> , Laography and Anthropology in Greece	65
<i>Загорка Голубовић</i> , Интердисциплинарни приступ и однос антропологије и етнологије	67
<i>Zagorka Golubović</i> , Interdisciplinary Approach: the Relationship Between Anthropology and Ethnology	75
<i>Александар Бошковић</i> , Антропологија и сродне науке – методологије и перспективе	77
<i>Aleksandar Bošković</i> , Anthropology and Related Sciences – Methodologies and Perspectives	85
<i>Александар Палавестра</i> , Добросуседско немешање – Српска археологија и етнологија	87
<i>Aleksandar Palavestra</i> , Good-Neighbourly Uninvolvement. Serbian Archaeology and Ethnology	95
<i>Јелена Чворовић</i> , Примена еволуционе теорије у антропологији	97

<i>Jelena Čvorović</i> , Evolutionary Theory in Anthropology	107
<i>Ђуро Шушињић</i> , Антропологија религије и социологија религије	109
<i>Djuro Šusnjić</i> , Anthropology of Religion and Sociology of Religion	114
<i>Драгана Радојичић</i> , Архивски извори у реконструкцији живота	115
<i>Dragana Radojičić</i> , Archives Sources: a Tool Meant for Time Reconstruction ..	121
<i>Зорица Ивановић</i> , Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације	123
<i>Zorica Ivanović</i> , The Field of Anthropology and Fieldwork Before and After the Critiques of Representation	141
<i>Љиљана Гавриловић</i> , Прелудијум за антропологију медија	143
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , Prelude for Anthropology of Media	150
<i>Ивица Тодоровић</i> , Приоритети савремене етнолошко-антрополошке науке у Србији	151
<i>Ivica Todorović</i> , Priorities of Contemporary Ethnology/Anthropology in Serbia	162
<i>Александра Павићевић</i> , Идентитет етнологије и (не)оствареност антропологије	163
<i>Aleksandra Pavićević</i> , Identity of Ethnology and Unfeasibility of Anthropology	172
<i>Илдико Ердеи</i> , „Очи зелене као долари“ – Антропологија потрошње у Србији у транзицији	173
<i>Ildiko Erdei</i> , „Eyes Green Like Dollars“ – Anthropology of Consumption in Serbia During the Transition Period	186
<i>Мирослава Лукић Крстановић</i> , Читање популарне културе: Музичке сцене у идеолошком промету	187
<i>Miroslava Lukić Krstanović</i> , Readings in Popular Culture – Musical Scenes in Ideological Turnover	197
<i>Младена Прелић</i> , Неки проблеми проучавања етничитета/етничког идентитета у културној антропологији	199
<i>Mladena Prelić</i> , A Few Problems Concerning Studies on Ethnicity/Ethnic Identity in Cultural Anthropology	207
<i>Мирјана Павловић</i> , Глобализација и регионални културни идентитет	209
<i>Mirjana Pavlović</i> , Globalization and Regional Cultural Identity	217
<i>Мирослава Малешевић</i> , Традиција у транзицији: У потрази за „још старијим и лепшим“ идентитетом	219
<i>Miroslava Malešević</i> , Tradition in Transition: In a Search for New, „More Ancient and More Beautiful“ Identity	234

<i>Биљана Сикимић</i> , Изазов теренског рада – Етнолингвистика или антрополошка лингвистика?	235
<i>Biljana Sikimić</i> , Fieldwork Challenges – Ethno-Linguistics or Linguistic Anthropology?	244
<i>Драгана Антонијевић</i> , Антропологија фолклора – перспективе истраживања	245
<i>Dragana Antonijević</i> , Anthropology of Folklore – Perspectives	251
<i>Владимир Рубић</i> , Основе наставе из предмета Примењена етнологија: перспективе развоја	253
<i>Vladimir Ribić</i> , Development Perspectives of Applied Ethnology: the Course Basics	261
<i>Весна Марјановић</i> , Улога етнографских музеја и збирки у XXI веку – време прошло, време садашње, време будуће	263
<i>Vesna Marjanović</i> , Role of Ethnographic Museums and Collections in the 21 st Century	272
<i>Александар Крел</i> , Од етнографског ка антрополошком приступу проучавању дечјих игара у Србији	273
<i>Aleksandar Krel</i> , From Ethnographic to Anthropological Research of Children’s Games in Serbia	279
Коментари и дискусија	
<i>Драгана Антонијевић</i>	281
<i>Живка Ромелић и Љиљана Тојага-Васић</i>	283
<i>Марко Стојановић</i>	285

Мирјана Павловић
Етнографски институт САНУ
Београд

Глобализација и регионални културни идентитет

Свест о банатској регионалној посебности, оличеној у мултикултурализму и толеранцији као иманентним одликама региона у српској заједници у Темишвару, с једне стране доприноси лакшим европским интеграцијама, а с друге – у самој заједници продубљује јаз који се манифестно приказује као разлика у обичајном животу и менталитету, док у суштини представља последицу борбе за боље друштвене позиције унутар заједнице.

Однос између глобализације, као сложеног систем различитих, па и противречних политичких и културних процеса, и регионалног идентитета разматра се у раду на примеру банатске регионалне припадности и односа који према њој имају припадници српске мањинске заједнице у Темишвару¹.

Кључне речи:

глобализација,
регионализација,
транзиција,
етнички/национални и
регионални идентитет.

Пре анализе банатског културног идентитета неопходно је дати оквирно одређење најважнијих појмова који су релевантни за његово разматрање, као и у кратким цртама назначити прошлост Баната.

Глобализација се може одредити као нови облик модернизације и акултурације, који трансформише скоро све подсистеме светског друштва

---

¹ Истраживања о регионалном идентитету нису систематски предузета, већ су понуђена разматрања део ширег проучавања живота и културе српске мањинске заједнице у Темишвару.

стварајући јединствени економски, политички, друштвени и културни простор². Радикалнији критичари глобализацију обично изједначавају са империјалном вестернизацијом или американизацијом, наглашавајући да се она у пракси често манифестује као унификација света по једном економском, политичком и културном моделу који је карактеристичан за економски најразвијеније земље Америке и Западне Европе³. Такво поједностављено схватање глобализације као униполарног процеса, међутим, иако је све ређе у науци, још увек је веома присутно у лаичком поимању савременог света⁴. Осим тога, брану против такве глобализације, или тачније глобализма, управо представља регионализација која подразумева регионално повезивање и интеграцију географски суседних земаља на принципу и у функцији глобализације, али уз уважавање специфичности земаља које приступају регионалној повезаности и сарадњи⁵.

Дакле, глобализацију не треба схватати као униформност, већ као мултидимензионални и полицентрични процес чији је саставни део и регионализација – као форма њеног изражавања и брана против глобализма⁶.

Као планетарни процеси, глобализација и регионализација обухватају целокупну друштвену стварност, установљавају нове друштвене и политичке односе и изазивају промене у културној и друштвеној свести. Стога редифинишу и схватање суверенитета, чиме мењају и положај и улогу националних држава. У савременим европским интеграцијама изражене су тенденције ка детериторијализацији националног суверенитета и стварању мултикултуралног и грађанског друштва, што утиче и на концепцију етничких и националних идентитета⁷.

Мултикултурализам је равноправно неговање различитих култура и различитих националних припадности. Он није само нормативно поштовање одређених права националних мањина, већ стварно прожимање етничких и националних култура заснованих на суверенитету грађанина.

Под етничким/националним идентитетом обично се подразумева свест о припадности одређеној нацији, која се темељи на уверењу о постојању низа заједничких, објективних и субјективних, културних и социјалних, стварних и симболичких, карактеристика, које уједно представљају и њене специфичне разлике⁸. Иако се у различитим дефиницијама националног/етничког идентитета

---

² Љубиша Митровић, *Судбина културних и етничких идентитета у процесима глобализације и регионализације на Балкану*, Културни и етнички идентитет у процесу глобализације и регионализације Балкана, Ниш 2002, 28.

³ Види о томе: *Шта је глобализација*, <http://www.scg.org.yu/globalizacija-sta.htm>.

⁴ Исто.

⁵ Милорад Божић, *Регионализација и економски развој Балкана*, Културни и етнички идентитет у процесу глобализације и регионализације Балкана, Ниш 2002, 92.

⁶ Љ. Митровић, *Судбина културних и етничких идентитета* ...16.

⁷ Исто, 29.

⁸ Мирјана Павловић, *Појмовно-методолошки оквир проучавања етничког идентитета Срба у Батањи*, Гласник Етнографског института САНУ 40, Београд 1991.

као објективне карактеристике обично наводе заједничке културне одлике, културни и национални идентитет не морају се подударити, а често се и не подударају. Културни идентитет се може дефинисати као образац заједничког начина живота, мишљења и искуства, на којем су утемељени облици и садржаји сазнања и који као вредносни оквир указује индивидуама шта је са становишта дате културе пожељно, а шта није⁹. У складу с тим, под регионалним идентитетом се подразумева свест о заједничком културном наслеђу становништва региона, без обзира на њихову националну припадност. Међутим, по неким схватањима, он је много више утемељен на заједничким проблемима и сличним структуралним реакцијама на нове изазове него на наслеђу¹⁰. У савременим друштвима ти нови изазови су: глобализација, регионализација, а у постсоцијалистичкој Румунији – и транзиција. Она подразумева демократизацију и радикалне, структуралне промене затворених, ауторитарних друштвених система социјалистичких земаља у модерна и плуралистичка друштва, те њихову интеграцију у глобални свет¹¹. Међутим, чак и у земљама у транзицији у којима је изражена тежња према европским интеграцијама и процесима глобализације, стара схватања суверенитета о водећој улози националне државе нису нестала, већ опстају, а моћ националног је још увек изнад суверенитет грађанина и мултикултурализма.

* * *

Банат је регион југоисточне Европе који је од средњег века до краја Првог светског рата представљао јединствени историјски, политички и културни простор. Тријанонским споразумом он је подељен на три дела тако да је највећи и најзначајнији део, заједно са Темишваром, припао Румунији, мањи – Југославији, а најмањи – Мађарској. Основне карактеристике јединственог Баната биле су мултикултурна и мултирелигиозна стварност и заједнички живот различитих етничких група, од којих су најбројнији били Румуни, Немци, Мађари и Срби. Како су новоуспостављене државе после Другог светског рата биле дефинисане као унитарне националне државе, иако је већи проценат становништва сва три народа остао изван матичне земље, нове границе у региону довеле су до драстичног прекида вишевековне, интензивне економске, политичке и друштвене повезаности, као и рођачких, пријатељских и личних контаката. Поред централистичких тенденција у румунском Банату, који је предмет овог разматрања, долази до повећаног досељавања румунског становништва и изразите румунизације. Централистичке тенденције настављене су и после Другог светског рата, а јављају се и интензивне интерне миграције, посебно румунског становништва, изазване индустријализацијом и колективизацијом. Све то је било праћено и исељавањем мањина у матичне државе, али и серијом

⁹ Загорка Голубовић, *Ја и Други – антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета*, Република, Београд 1999, 34.

¹⁰ Љ. Митровић, н. д, 26.

¹¹ Исто.

депортација¹². Посебно велики број Немаца напустио је Банат, Срби су преживели Бараган¹³, а присуство Јевреја у Темишвару је незнатно.

И поред ранијих негативних тенденција унитаризације и асимилације, румунски Банат, а посебно Темишвар, и данас је мултиетничка, мултикултурна, мултирелигиозна средина у којој живи преко десет мањина, а представља и један од водећих индустријских, друштвених, научних и културних центара Румуније. Осим тога, он је и најбогатији и најразвијенији део Румуније, не рачунајући Букурешт.¹⁴

Од пада Чаушескуовог режима 1990. године до данас Румунија се налази у процесу постсоцијалистичке транзиције. И поред тога што су процеси реструктурирања политичког, економског, друштвеног и културног живота одмакли према захтевима европске интеграције, критике теорија транзиције и глобализације у њој не јењавају, већ се вишеструко увећавају. С једне стране сматра се да структурално наслеђе социјалистичког и пресоцијалистичког развоја није нестало без трага, већ – напротив – наставља да игра важну улогу у филтрирању утицаја глобалних тенденција, а с друге стране, да саме теорије глобализације и транзиције не разумеју посебности постсоцијалистичке реалности. Стога се и код теоретичара и код актера јавља амбивалентан однос према процесу уградње глобално нивелисаних захтева у постсоцијалистичким окружењима¹⁵.

* * *

У раду се разматра колико су ти специфични историјски и културно-политички услови утицали на формирање осећања банатског регионалног припадништва и које импликације данас има његова реафирмација.

Анализа румунских антрополога показала је да су у току тих бурних историјских догађаја у свести становништва Баната, пре свега – Румуна, формирана два уверења која уједно представљају и окосницу њиховог регионалног идентитета. С једне стране, искристалисало се мишљење о Банату као региону којем су инхерентни складни међуетнички односи и толеранција, а с друге стране, да су њему иманентни средњоевропска култура и њене вредности¹⁶.

---

¹² Калин Рус, *Искусства суседних држава*, Зборник текстова „Аутономија и мултиетничка друштва“, Отворени универзитет Суботица, Суботица 2000, 137; Цуди Бат, „Порозна“ државност versus тврде границе: утицај источно-европског проширења ЕУ на Румунију и Југославију, Социолошки преглед XXXVI, Београд 2002.

¹³ Опширније о депортацији Срба у Бараганску пустару видети: Миодраг Милин и Љубомир Степанов, *Бараганска голгота Срба у Румунији 1951-1956*, Посебна издања, Монографије, књ. 8, Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији, Темишвар 1996.

¹⁴ Timișoara, Timiș ghid, 30.

¹⁵ Enikő Baga, *Sailing in Troubled Waters, Drinking Water Provision in Timisoara*, Research Group Transnationalism Working Paper Number 1, 2003, 5.

¹⁶ Judy Batt, *The Impact of EU Enlargement on Regions on the EU's New Eastern Border*, Audition to Governance WG6, 20 March, 2001.

Сличне резултате показала су и моја истраживања. Иако само мањи број најстаријих казивача има изграђену свест о регионалној банатској припадности, („Ја сам Србин из Румуније, али не рођен било где, него у Банату“), упадљива већина испитаника сматра да Банат, а посебно Темишвар, карактеришу посебне културне карактеристике. Једна од најважнијих су добри међунационални односи и толеранција.

„Међунационални односи су добри – нема проблема. Сви су ми пријатељи – Румуни, Бугари“.

Складни међунационални односи су, по мојим саговорницима, посебно били изражени пре Другог светског рата.

„Између два рата Темишвар је био конгломерат. Није било питање ко је шта“. „У овој згради (зграда Српске епархије у којој су данас седишта српских организација) су пре рата живеле све мањине – Јевреји, Немци, Мађари, Срби, заједно, као добре комшије“. „До Другог светског рата међунационални односи у Темишвару су били врло добри. Све је било лепо, људи су живели сложено. Једни до других имали су радње Србин, Немац и Јеврејин. Међусобно су се поштовали. На католички празник нису радили католици, а на шабат – чивути“.

Толеранција се најчешће испољавала у контактима између појединаца и њихових породица – како на формалном, тако и на неформалном нивоу.

„Познанства и дружења у Темишвару не зависе од националне припадности“. „Ја сам ишао у румунску гимназију и никада се нисам осетио странцем“. „Ишла сам у немачко забавиште. Ту су ишле и друге националности и Мађари. Ником није сметало што се иде у немачку гимназију“. „Када смо били млади, није било само у српску цркву да мораш да идеш. Ишли смо и у румунску цркву и у катедралу“.

Складни међунационални односи и мултикултурализам очували су се до данас.

„Нема шта да се инсистира на мултикултурализму у Темишвару, јер Темишвар јесте мултикултуралан. То је истина, то је природно. Свака заједница има свој живот и своје празнике“.

Осим тога, по мишљењу мојих саговорника, становништво Баната красе и разликују и одређене карактеристике менталитета. Оне се испољавају у темпераменту („Банаћани су добри по души, нису оштри“), у односу према раду („У Банату народ је био радан и у граду и у селу; на то је утицало присуство Шваба“), као и у односу према стицању материјалних добара и уопште према материјалном богатству („Свет у Банату је научио да буде прагматичан, али не себичан“).

Добри међунационални односи, толеранција и суживот доводили су и до прихватања културних елемената, па и читавих празника других етничких група.

„Код свих је била пракса да знају сва четири језика“. „Расли смо заједно, измешано, па се и асимиловали. У нашој игри има

румунских елемената, у румунској – немачких и српских“. „Прихватила сам Дан мртвих – 1. новембар, па тада и ја идем на гробље и носим цвеће. То је католички празник, али су сви прихватили и сви иду“.

Иако се сматра да су мултикултурализам и толеранција увек владали Банатом и Темишваром, ипак постоји свест да се на прихватање туђих културних елемената данас благонаклоније гледа него раније.

„За Св. Николу у чизму у прозору се стави гранчица имеле (зелено лишће прошарано жутим) да се зна да тамо има нешто (поклон). Сада то купујем сину и ја. Али једном, као дете, купио сам гранчицу и однео мајци која је рекла: 'Шта си ми донео то швапско дрво'“.

Међутим, Срби у Темишвару нису ни данас позитивно оријентисани према преузимању свих „туђих“ културних елемената. Стиче се утисак да су отворенији према културним утицајима народа који су „одувек“ насељавали њихов град и Банат, док према културним променама које доноси глобализација често имају негативан став.

„Због утицаја западне културе и телевизије и Румуни почињу да славе Halloween, а не славе свој сличан празник Драгобел. То је нова мода. Ако су већ хтели да славе, што не славе свој празник“. „Деца данас славе и Valentine's day. То је мајмунисање“.

Разлог је што већина казивача средње, а посебно старије генерације има негативан став према самој глобализацији, коју изједначава са американизацијом и вестернизацијом. Они сматрају да глобализација само намеће вредности потрошачког друштва које у великој мери гуше националну културу већинских Румуна, а посебно мањинских Срба, што има погубан утицај – нарочито на млађе генерације.

Деконструкција банатског идентитета код румунског становништва показала је да банатски регионални идентитет почива на миту који „златним добом“ сматра време када је Темишвар припадао Хабзбуршкој империји. Његово основно обележје је технички прогрес који је водио економском и друштвеном богатству. Благостање је прекинуо комунизам, који се сматра „црним добом“ и боји само деструктивним тоновима. Стога је најважнији циљ данашњег концепта локалног развоја града да се врати у „златно доба“ и поново постане део „цивилизованог света“, што је синоним за економски раст и европске интеграције. Међутим, фокусирање само на технички прогрес, с једне стране, замагљује међунационалне тензије које су постојале у региону и у „златно доба“, у вези са првобитном инкорпорацијом Темишвара у мађарски део империје, а затим и у каснији оквир Велике Румуније. С друге стране, у „црно доба“ се пројектује дуга историја различитих конфликта у региону – од сукоба на релацији унитаристички настројеног Букурешта и регионалне тежње за аутономијом Баната, до конфликта између Баната, као дела Средње Европе

окренутог својој мултикултурности, и остатка Румуније који симболизује балканску културу и вредности¹⁷.

Иста идеализација „златног доба“, као и периода пре Другог светског рата, постоји и код Срба у Темишвару, што се види и из претходних цитата.

Стереотип о банатској и темишварској толеранцији прикрива конфликте и у српској заједници у Темишвару, али не тако што их пројектује у „црно доба комунизма“, већ тако што нетолеранцију према мањинама приписује званичној политици румунске државе – како у предратном, тако и у послератном периоду, а повремено и локалној елити – која је само била принуђена да следи инструкције политичких центара моћи. Истовремено, наглашава се да је сам народ, њихове комшије, познаници и пријатељи, дакле – банатски и темишварски Румуни, увек испољавао толеранцију, па и благонаклоност према српској мањини у Темишвару.

„У 90% случајева Румуни су пријатељски расположени према Србима“. „Срби су добро живели са Јеврејима“. „Однос према Јеврејима се променио 1930-40, када се јавља Легионарски покрет. Тада су Јевреје избацили из школа“. „Међунационалне напетости између Срба и Немаца почињу за време Другог светског рата. Немац – власник банке у непосредној близини радње мога деде, који се свакодневно врло лепо поздрављао с њим, прво јутро када је почео рат, уместо да га поздрави, реко му је 'Србише швајн'“.

Осим тога, ако се нетолеранција и међунационални сукоби и помену, они се сматрају инцидентима и обично се приписују великорумунском национализму, који је карактеристичан за неке друге области Румуније (у Трансилванији Румуни не подносе Мађаре), или румунском становништву Темишвара које је досељено из тих области (Олтенија, Трансилванија итд).

С друге стране, у српској заједници у Темишвару уочавају се и извесне разлике у обичајима, али пре свега у менталитету – темпераменту и карактеру – између Горње Банаћана који себе називају Лале или, још чешће, једноставно Банаћани и Доње Банаћана или Клисураца. Тако се сматра да су Клисурци темпераментнији, оштрији, набуситији, док су Банаћани добродушни, благи, успорени, па и инертни. Те разлике у темпераменту доводе и до несугласица у самој заједници. Многи сматрају да Клисурци својим темпераментом, па и агресивношћу, одударају од банатске толеранције.

„Српска заједница у Румунији јесте мала, али су нам – по типично балканској рецептури – поделе присутне на скоро свим нивоима. То је и својеврсна табу-тема о којој се јавно не говори, али је сви осећамо и, нажалост, носимо последице.“¹⁸

---

¹⁷ Enikő Baga, *Sailing in Troubled...* 7-8; Liviu Chelces, *Why did Banat Region Became „Multicultural“? Social Transformations and Collective Memory in Region from Romania.*

¹⁸ Љубинка Перинац-Станков, Рубрика „Интервју“, Наша реч бр. 667, 22. новембар 2002, 14.

Тако и у српској заједници у Темишвару постоји, мада често прикривено, подела на оне који су „аутохтони“ Банаћани и Темишварци, и као такви носиоци средњоевропских културних вредности, и на „Клисурце – дошљаке – брђане - типичне Балканце“. Иако се диференцијација на „нас“ и „њих“ манифестно приказује као разлика у менталитету и културним одликама, она у суштини представља борбу око водећих позиција у српској заједници у Темишвару.

Понос на мултикултурну толеранцију и наслеђе централноевропских културних вредности рађа и код Срба у Темишвару уверење о економској и културној супериорности Баната и, посебно, Темишвара: „Банат је за друге крајеве Румуније мала Америка, а Темишвар – мали Беч“. А то је пример који и други треба да следе:

„...А град на Бегеју може послужити за пример како разне народности могу да живе у миру, слози и међусобној братској сарадњи“¹⁹.

Тако Банат и Темишвар у свести свог становништва, па и припадника српске заједнице у Темишвару, представљају врата Европе чија је најважнија мисија да целу Румунију уведу/„врате“ у Европу. Осим тога, Срби могу имати још једну „свету мисију“: да преко сарадње с матицом, ако она прихвати њихове више културне вредности, и њу приближе Европи.

Дакле, по мојим саговорницима у српској заједници у Темишвару, не постоји изграђена и заокружена свест о банатском регионалном идентитету. Већина њих осећају се и опредељују само као Срби или, мада ређе, исказује двојну етничку припадност – и Србин и Румун. Ипак, и код њих је уврежено мишљење о посебним културним вредностима Баната и Темишвара – као симбола европског мултикултурног простора. Стога на тој матрици и код Срба у Темишвару, с једне стране, релативно лако и под повољним политичким околностима може доћи до јасне реафирмације осећања банатске регионалне припадности. С друге стране, на њој се изграђује и свест – мада још увек само код мањег броја млађих припадника и релативно прикривено – о припадности Европи. У том смислу и једна ученица Српске гимназије у Темишвару децидирано у анонимној анкети наводи да се осећа као Српкиња, Румунка и Европљанка.

Банатски регионални идентитет и осећање европске припадности, поред српске и/или румунске националне припадности, полако утиру пут ка уверењу о могућности изградње слободног испољавања вишеструког идентитета, што је такође једна од последица глобализације и базичних вредности мултикултурне, грађанске Европе.

На крају можемо закључити да савремени процеси имају велики утицај и на српску заједницу у Темишвару. Њихова последица је реафирмација и високо

---

¹⁹ Пера Велимировић, интервју Драги Мирјанић, Рубрика „Варошани“, Наша реч бр. 667, 22. новембар 2002, 17.

вредновање мита о банатској културној супериорности, оличеној у мултикултурализму и националној толеранцији, што с једне стране води пожељним, па и лакшим европским интеграцијама – како Румуније, која је на њеном прагу, тако и матице, а с друге стране учвршћује јаз у оквиру српске заједнице у Темишвару, који – иако се манифестно представља као разлика у културним и менталитетским одликама у суштини представља борбу за боље друштвене позиције унутар саме заједнице.

Mirjana Pavlović
Globalization and
Regional Cultural Identity

Key words: globalization, transition, ethnic/national and regional identity.

This paper discusses the issue of ethnic/regional identity among Serbian national minority living in Timisoara, Romania. We examine how the Serbs perceive the relationship between globalization, which acts as a system of complex, diverse and sometimes contradictory political and cultural processes, and the course of reaffirmation of their regional identity (the Banat district). The analysis shows that the Serbs have not developed a formed perception of the Banat regional identity; however, they do acknowledge the Banat region and Timisoara as places with extraordinary cultural values that represent symbols of European multicultural situation and tolerance. Such an opinion could facilitate the desirable processes of European integration, but at the same time, could intensify the gap within the Serbian community. This gap appears as a difference in cultural and character features, but in fact, it represents a struggle for higher social positions within the Serbian community.